

GÉRARD MENDEL

Η ΧΙΤΛΕΡΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ

I

Είναι συνηθέστερο στα έργα που πραγματεύονται τα προβλήματα του πολιτισμού να κάνουν «σαν» ο συγγραφέας του «Ό Άγών μου» να μην είχε υπάρξει ή τουλάχιστο να μην αποτέλεσε παρά ένα επιφανόμενο στην ιστορία των ιδεών. Με σπάνιες εξαιρέσεις, ό,τι άφορᾷ τόν Χίτλερ έχει εγκαταλειφθεί στους χρονικογράφους και δέ γίνεται ποτέ λόγος για τή χιτλερική ιδεολογία.

Άν ό Άδόλφος Χίτλερ δέν είχε υπάρξει, ίσως, άναμφίβολα μάλλον, μιᾷ δικτατορία θά εγκαθιδρυόταν άργά ή γρήγορα στη Γερμανία, αλλά θά ήταν πολύ διαφορετική και θά έμοιαζε με όλες όσες υπήρχαν σε κάμποσες εύρωπαϊκές χώρες εκείνη τήν έποχή. Δέ θά είχε περιβληθεί αυτόν τόν χαρακτήρα του καταστρεπτικού έξτρεμισμού, τής άναζήτησης μιᾷ ολοκληρωτικῆς λύσης σε όλους τούς τομείς. Σπάνια μέσα στην ιστορία τής ανθρωπότητας ένας άνθρωπος μόνος έπηρέασε τόσο τήν έποχή του, σε σημείο που να μπορούμε να αναρωτηθούμε αν για τούς ιστορικούς του μέλλοντος ή πιό αντιπροσωπευτική προσωπικότητα του πρώτου μισού του 20ου αιώνα δέ θά-ναι ό Χίτλερ.

Ἄλλα μᾶλλον τὸ ἀντίστροφο θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἀκριβές. Δὲ θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ποῦμε, ὅτι σπάνια ἓνας ἄνθρωπος ἐκπροσώπησε καὶ ἐνσάρκωσε τὰ ὑπόγεια ἀσυνείδητα ρεύματα τῆς ἀτομικῆς καὶ συλλογικῆς ψυχῆς τοῦ καιροῦ του ὅσο ὁ Χίτλερ;

Ἡ καθαρὰ παθολογικὴ μορφή τοῦ χαρακτήρα τοῦ συγγραφέα τοῦ Ὀ Ἄγών μου δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς δημιουργεῖ αὐταπάτη. Στὴν ψυχοπαθολογία, σὲ εὐρεία κλίμακα, ὁ Φρόυντ μπόρεσε ἀπὸ τὴ σπουδὴ τῶν νευρωτικῶν καὶ τῶν ψυχωτικῶν νὰ ἀνακαλύψει τοὺς νόμους ποὺ διέπουν τὴν ψυχικὴ ζωὴ. Σὲ ἓναν διανοητικὰ ἄρρωστο μπορούν νὰ παρατηρηθοῦν, ὅπως κάτω ἀπὸ τὴ μεγέθυνση ἑνὸς φακοῦ, ὀρισμένες ἐκδηλώσεις, εἴτε ἐνορμικὲς εἴτε ἀμυντικὲς, ποὺ ἀνήκουν στὰ πιὸ βαθιὰ στρώματα τῆς ψυχῆς καὶ ποὺ στὸ φυσιολογικὸ ἄτομο εἶναι ἐπεξεργασμένες καὶ διαμορφωμένες.

Ἀκόμη, ἂν μιὰ ἄλλη μορφή δικτατορίας εἶχε ὑπάρξει στὴ Γερμανία, τὸ βάρος τῆς παράδοσης καὶ ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος θὰ εἶχαν ἐξισοροπήσει τὶς ἀσυνείδητες, παράλογες, κυρίως καταστροφικὲς δυνάμεις ποὺ ἀντιπροσώπευαν τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς⁽¹⁾.

Ἡ προσωπικότητα τοῦ Χίτλερ, ἰδιάζουσα ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις τόσο στὸ πεδίο τῆς ψυχικῆς ἀνωμαλίας ὅσο καὶ τῆς πολιτικῆς σκέψης, ἐπέτρεψε σὲ αὐτὲς τὶς δυνάμεις νὰ θριαμβεύσουν προσωρινά. Ἔτσι, στὴν ἀνθησιὴ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἓνα μέρος τοῦ ἀσυνείδητου ἀναδύθηκε καταστροφικό. Πρέπει, παρὰ τὴν ἀπώθησή μας, νὰ ἀδράξουμε θαρραλέα αὐτὴ τὴν εὐκαιρία, νὰ μελετήσουμε αὐτὲς τὶς δυνάμεις, συνήθως καμουφλισμένες, ὥστε πρὶν ἀπ' ὅλα νὰ μάθουμε νὰ τὶς ἀναγνωρίζουμε καλύτερα στὸ μέλλον καὶ νὰ προφυλαγώμαστε. Καὶ αὐτὸ τόσο περισσότερο καθῶς, ὅπως νομίζουμε, οἱ ὑπόγειες ἀντιδραστικὲς δυνάμεις στὸν σύγχρονο πολιτισμὸ, στὶς ὁποῖες ὁ Χίτλερ ἔδωσε μιὰ πρώτη μορφή, ὑπάρχουν στὶς μέρες μας τὸ ἴδιο ἰσχυρές, προσπαθώντας νὰ ξαναβροῦν τὸ δικαίωμα τῆς πολιτογράφησης.

Μπορεῖ ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων μικροβιακῶν ἐπιδημιῶν νὰ ἔφτασε στὸ τέλος της καὶ νὰ τὴν ἀντικατάστησαν οἱ ψυχικὲς ἐπιδημίαι (²). Σύγκριναν τὸ ναζισμό μὲ μιὰ ἐπιδημία πανούκλας, καὶ ἡ παρομοίωση μοιάζει δικαιολογημένη. Ἀκόμη θὰ ἔπρεπε, ἂν θέλουμε νὰ προφυλαχτοῦμε ἀπὸ τὴν ἐπανεμφάνισή της, νὰ προχωρήσουμε στὴν ἴδια ἐπισημονικὴ προσέγγιση ποὺ ἐπέτρεψε νὰ καταπολεμήσουμε τὴν πανούκλα. Ἀναμφίβολα — ἀλλὰ εἶναι τόσο βέβαιο; — ὁ εὐρωπαϊκὸς πληθυσμὸς ἔχει ἐμβολιασθεῖ ἐναντία σὲ αὐτὴ τὴν πανούκλα. Ἡ μελέτη της ὅμως θὰ ἐπιτρέψει νὰ γνωρίσουμε καλύτερα ὄχι μόνο μιὰ συγκεκριμένη ἐπιδημικὴ μορφή, ἀλλὰ τὴν ἀσυνείδητη παθολογία τῶν πολιτισμῶν στὸ σύνολό της, ὅλο αὐτὸ τὸ ἀπέραντο πεδίο, ποὺ εἶναι ἀκόμη ἀνεξερεύνητο καὶ ἀφορᾷ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος ζεῖ ἀσυνείδητα τὶς μεταβολές ποὺ ἐπιβάλλει στὴ φύση καὶ ποὺ ἀποτελοῦν τὸ πολιτισμικὸ status.

Ἄς δώσουμε ἓνα παράδειγμα αὐτοῦ ποὺ θὰ ἀπέδιδε ἡ μελέτη τῶν ἀσυνείδητων διαδικασιῶν, θεωρούμενων σὰ νὰ παίζουν ἓνα ρόλο ὄχι πιά μόνο στὴν ἀτομικὴ ψυχικὴ ζωὴ, ἀλλὰ ἐξίσου σὶ τὸ ἐπίπεδο τῶν κοινωνικοπολιτικῶν φαινομένων. Εἶναι δυνατὸ νὰ πιστοποιηθεῖ ὅτι σύμπραξη ομάδων ἐκεῖ ὅπου ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία εἶναι περιορισμένη (π.χ. σὲ ἓνα δικτατορικὸ καθεστῶς) δὲν μπορεῖ νὰ διαρκέσει, ἂν ἡ ἀντιδραστικὴ ἐπιθετικότητά, συνδεμένη μὲ τὴν καταπίεση τοῦ πόθου τῆς ἐλευθερίας στὸ ἄτομο, δὲ διοχετευθεῖ σὲ ἓναν ἐχθρὸ, ἐξωτερικὸ — ὅποτε ἔχουμε πόλεμο — ἢ ἐσωτερικὸ — ὅποτε ἔχουμε τὴν καταδίωξη μιᾶς μειονότητας —, ἐχθροὺς ποὺ παίζουν τὸ ρόλο τοῦ «ἀποδιοπομπαίου τράγου»: ἔτσι κατορθώνεται νὰ ἀλλάξει κατεύθυνση ἡ ἐπιθετικότητά ποὺ φυσιολογικὰ θὰ κατευθύνονταν ἐναντία στοὺς τυράννους (³).

Στὴν περίπτωση τοῦ Χίτλερ, ὁ «Ἑβραῖος», ὅπως τὸν ὀνομάζει, ἀντιπροσώπευε ἕκδηλα τὸν πατέρα του. Μιὰ ἄλλη δικτατορία στὴ Γερμανία θὰ διάλεγε ἴσως ἓναν ἄλλον «ἀποδιοπομπαῖο τράγο». Εἶναι βέβαιο πὼς ὀφείλεται στὴν ψυχωτικὴ μορφή τοῦ χαρακτήρα τοῦ

Χίτλερ ότι έδωσε σέ αυτή τήν καταδίωξη τόν χαρακτήρα μιᾶς «όλοκληρωτικῆς λύσης». Τό νά δίνεις τήν απόλυτη έξουσία σέ έναν μόνο ἄνθρωπο (4)—ιδιαίτερα στούς πολιτισμούς όπου ἡ τεχνολογική πρόοδος ἐπιτρέπει ἕνα συγκεντρωτισμό πολύ ἰσχυρό καί μιᾶ ἀποτελεσματική ψυχολογική δράση πάνω στίς μάζες — σημαίνει νά δοθεῖς δεμένος χειροπόδαρα στήν ψυχική σύγκρουση, στούς «δαίμονες» ποῦ κατοικοῦν σέ αὐτόν τόν ἄνθρωπο.

Ξέρουμε ὅτι ὁ ψυχωτικός δέν ἀντιλαμβάνεται τήν ἐξωτερική πραγματικότητα, τουλάχιστον σέ ἐκεῖνο τὸ τμήμα ποῦ εἶναι καταλημένο ἀπό τόν παροξυσμό του. Ὁ χιτλερικός ἀντισημιτισμός ἔδιωξε ἀπό τή Γερμανία ἐπιστήμονες πρώτης τάξης, ιδιαίτερα φυσικούς, φτωχάνοντας τήν ἐπιστημονική δύναμη τῆς Γερμανίας καί κινητοποιώντας ἐνάντια στόν Χίτλερ ἕνα δραστικό μίσος. Ἐξαιτίας αὐτοῦ οἱ ΗΠΑ καί ὄχι ἡ Γερμανία κατασκεύασαν πρῶτες τήν ἀτομική βόμβα. Ἡ παρανοϊκή τρέλα τοῦ Χίτλερ ἀπέτυχε μπρὸς στή δύναμη τοῦ ὀρθολογισμοῦ. Ἡ τρέλα, τουλάχιστον σέ τέτοιες περιπτώσεις, φέρνει μέσα της τὰ σπέρματα τῆς ἴδιας της καταστροφῆς.

Ἡ περίπτωση, ποῦ ἡ προσωπικότητα ἑνὸς ἀρχηγοῦ κράτους ἀνήκει στήν κατηγορία αὐτοῦ ποῦ μπορούμε νά ὀνομάσουμε μέ τὸν ὄρο «παρανοϊκὸς χαρακτήρας» δέν εἶναι βέβαια σπάνια. Δέν μπορούμε ἐδῶ νά εἰσχωρήσουμε στούς κύκλους καί στίς ἀποκλίσεις τῆς παράνοιας. Ἄς ποῦμε μόνο ὅτι ὁ παρανοϊκὸς χαρακτήρας εἶναι ὁ πιὸ κατάλληλος ἀπὸ τὴ δομὴ του νά ἐξασφαλίσει τήν έξουσία μέσα σέ μιᾶ ὁμάδα, σέ ἕνα Κόμμα ἢ σέ ἕνα Κράτος.

Ἡ πολιτικὴ εὐφυΐα τοῦ Χίτλερ — τουλάχιστον στούς μὴ παραληροῦντες τομεῖς τοῦ Ἐγώ του — εἶναι ἀναμφίβολη. Ἄναντίρητα χρειάζεται εὐφυΐα σέ ἕναν ἄνθρωπο ποῦ ξεκίνησε ἀπὸ τὸ μηδέν χωρὶς καταγωγὴ ἢ περιουσία, γιὰ νά γίνει ὁ απόλυτος κύριος ἑνὸς μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ κράτους. Ἔτσι, ἡ ἴδια ἡ μορφή τῆς πολιτικῆς του εὐφυΐας ἐμφανίζεται σέ ἄμεση σχέση μέ τήν παρανοϊκὴ δομὴ

τῆς προσωπικότητάς του : ἐπιστημονικότητα χειρισμοῦ ἀνθρώπων, διαίσθησι τῶν ἐνεργημάτων τοῦ ἀτομικοῦ ἢ συλλογικοῦ Ἀσυνείδητου, ποῦ τοῦ ἐπέτρεπε κυρίως τὴν ἐκλογήν συνεργατῶν ἀφοσιωμένων ψυχῆ τε καὶ σώματι καὶ ποῦ τοὺς χρησιμοποίησε κατὰ τὶς δυνάμεις τους καὶ τὶς ἀδυναμίες τους· ἐξάσκηση γοητείας πάνω σὲ ὀρισμένα ἄτομα πιὸ ἀδύναμα, ἢ ποῦ παρουσίαζαν παθολογικὰ στοιχεῖα· ἐπιθετικότητα ἀπενοχοποιημένη (ἀφοῦ, σὲ αὐτὸ τὸ παρανοϊκὸ σύστημα, εἶναι πάντα ὁ ἄλλος ποῦ εἶναι ὁ διώκτης) ποῦ τίποτε δὲν τὴ σταματᾷ, οὔτε καὶ αὐτὸ τὸ ἔγκλημα.

Ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ πολιτικὴ εὐφυΐα, ἔτσι προσδιορισμένη μὲ τὶς διαυγεῖς καὶ τυφλὲς ζῶνες τῆς, δὲ θὰ εἶχε ἐπιτρέψει, νομίζουμε, στὸν Χίτλερ νὰ καταλάβει τὴν ἐξουσία, ἀκόμη καὶ μὲ αὐτὲς τὶς ὑφιστάμενες στὴ Γερμανία κοινωνικοοικονομικὲς συνθῆκες, ἀκόμη καὶ ἂν δώσουμε ἓνα πρωταρχικὸ ρόλο στὸ συναίσθημα τῆς στέρησης ποῦ συνδέεται μὲ τὴν ἥττα τοῦ 1918 σὲ ἓναν ἐθνικιστικὸ καὶ μιλιταριστικὸ λαό. Νομίζουμε ὅτι σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα προστέθηκε ἡ ἐκμετάλλευση ὀρισμένων ἀσυνείδητων φόβων.

Οἱ ἴδιες ἀσυνείδητες δυνάμεις καὶ οἱ ἴδιες συγκρούσεις δροῦν καὶ στὶς μέρες μας. Δὲν ξεπηδᾷ μπροστὰ στὰ μάτια μας μιὰ μηδενιστικὴ καὶ καταστροφικὴ ἰδεολογικὴ κίνηση, διαδηλώνοντας ἓναν ἀγῶνα ἐνάντια στὸν ὀρθολογισμό, διαβεβαιώνοντας μιὰ βασικὴ ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ φοβᾷται νὰ ἀναγγεῖλει τὸν προσεχῆ θάνατό του ; «Θάνατος τοῦ ἀνθρώπου», δηλαδή σὲ τελευταία ἀνάλυση ἄρνησι μιᾶς ἀνθρώπινης ἰδιομορφικότητος (Spécificité) ποῦ θὰ διαφοροποιούσε ριζικὰ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ ζῶο.

Ὁ Χίτλερ δηλώνει στὸ Ἔργον μου μιὰ τριπλὴ ἄρνησι τῆς ἀνθρώπινης ἰδιομορφικότητος, δηλαδή :

Στὸν ἄνθρωπο οἱ λέγοντες ἀξίες «ἀπὸ τὴ Φύσι» εἶναι οἱ πραγματικὲς ἀξίες.

Θὰ ἦταν στὸ ὑψηλότερο σημεῖο «ἀνθρώπινη» ἡ τάσι γιὰ

έξαφάνιση τῆς ἀτομικότητας, γιά διάλυση τοῦ ἀτόμου μέσα στή μάζα.

Τέλος, ὁ ἄνθρωπος εἶναι θεμελιακὰ ἀδύναμος νὰ ἐνεργήσει πάνω στή Φύση, καί ἡ δύναμη τοῦ ὀρθολογισμοῦ πάνω στήν παντοδύναμη Φύση δέν εἶναι παρά μιὰ ἀύταπιάτη.

Ἄς διευκρινίσουμε ὅτι αὐτές οἱ τρεῖς θέσεις ἀντιστοιχοῦν σέ ἓνα προβάδισμα μητρικῶν Imagos σέ βάρος τῶν πατρικῶν Imagos.

II

Ὁ Χίτλερ βεβαιώνει διαρκῶς τήν πρωταρχική θέση τῶν φυσικῶν ἀξιών : Θέληση ζωῆς, ἀπόλυτο καί ἀπεριόριστο δικαίωμα τοῦ ἰσχυρότερου πάνω στόν ἀσθενέστερο. Ὅλα τὰ ἔμψυχα ὄντα, ἄνθρωποι ἢ ζῶα, ὑπακούουν στοὺς ἴδιους φυσικοὺς νόμους. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ζῶο ὅπως τὰ ἄλλα, μονάχα πιό δυνατὸ καί πιό πονηρό. Συνεπῶς μπορεῖ καί πρέπει νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὅπως κι ἓνα ζῶο :

«Χωρίς τή δυνατότητα ποὺ δόθηκε στόν Ἄριο νὰ χρησιμοποιήσει ἀνθρώπους κατώτερους φυλετικά, δέ θὰ εἶχε μπορέσει νὰ κάνει τὰ πρῶτα βήματα στό δρόμο ποὺ θὰ τὸν ὀδηγοῦσε στόν πολιτισμό· ὁμοια, χωρίς τή συνδρομή ὀρισμένων κατάλληλων ζώων ποὺ μπόρεσε νὰ ἐξημερώσει, δέ θὰ μποροῦσε ποτέ νὰ γίνεи κύριος μιᾶς τεχνικῆς ποὺ σήμερα τοῦ ἐπιτρέπει νὰ μπορεῖ λίγο-λίγο νὰ κάνει χωρίς αὐτὰ τὰ ζῶα (. . .). Ἦταν μονάχα μετὰ τήν ὑπαγωγή τῶν νικημένων φυλῶν σέ σκλάβους ποὺ μιὰ ὁμοια τύχη περίμενε τὰ ζῶα καί ὄχι τὸ ἀντίστροφο, ὅπως μπορεῖ νὰ νομίζουν μερικοί· πρῶτα ὁ νικημένος τοποθετήθηκε μπρὸς ἀπὸ τὸ κάρο, τὸ ἄλογο ἦλθε μετὰ. Πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς τρελὸς εἰρηνιστῆς γιά νὰ ἐκλάβει αὐτὸ τὸ γεγονός σὰ σημάδι ὑποβιβασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου (ὑπογρ. Mendel)· δέν ἀντιλαμβάνεται πὼς αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη ἦταν ἀπαραίτητη γιά νὰ φτάσει στό βαθμὸ ἐκεῖνο τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ ἐκμεταλλεύονται αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι γιά νὰ πλασάρουν τοὺς τσαρλατανισμούς τους» (Ὁ Ἄγών μου, σελ. 294).

III

Ἡ δεύτερη ἄρνηση ἀφορᾷ τὴν τάση γιὰ ἀτομοποίηση, εἴτε πρόκειται γιὰ ἰδιαίτερες ἐπιθυμίες σὲ κάθε ἄτομο, τῆς προσωπικῆς σκέψης, ἢ τῆς νομικῆς ἀντανάκλασῆς τους σὲ αὐτὸ πού ὀνομάζουμε ἀτομικὰ δικαιώματα.

Μέσα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς «ἄνθρώπους — κτήνη» πού πρέπει νὰ παραμείνουν στὴν κατάσταση τοῦ ζώου, ὅπου ἡ λογικὴ τοῦ ἰσχυρότερου εἶναι ἡ καλύτερη, μιὰ ράτσα ξεχωρίζει ἀπὸ τὴ μόνη ἀναγνωρισμένη ἀξία ἐπειδὴ εἶναι φυσικὴ : τὴ δύναμη. Ὁ Ἄριος εἶναι ἀπλῶς ὁ πιὸ ἰσχυρὸς ἀνάμεσα σὲ αὐτὰ τὰ ἰσχυρὰ ζῶα πού εἶναι οἱ ἄνθρωποι.

Αὐτὴ ἡ δύναμη ὀφείλεται μονάχα στὸν «ἰδεαλισμό» του, μὲ τὴν ἔννοια πού τοῦ δίνει ὁ Χίτλερ : μιὰ ἰδιαίτερη διάθεση στὸ νὰ συλλαμβάνει κανεὶς τὸν ἑαυτό του ὅχι σὰν ἄτομο ἀλλὰ σὰν ἐναλλασσόμενο καὶ χωρὶς ἀξία ἀπὸ μόνο του μέλος ἑνὸς συνόλου, εἴτε αὐτὸ τὸ σύνολο εἶναι ὀμάδα εἴτε ἔθνος.

Ὁ πιὸ ἀνθρώπινος ἄνθρωπος γιὰ τὸν Χίτλερ εἶναι αὐτὸς πού πλησιάζει περισσότερο τὴ μέλισσα ἢ τὸ μυρμήγκι. Αὐτὸ βγαίνει ἀπὸ τὰ κείμενα : «Αὐτὴ ἡ διάθεση τοῦ πνεύματος πού βάζει σὲ δεύτερο πλάνο τὸ συμφέρον τοῦ ἀτόμου γιὰ χάρη τοῦ συμφέροντος διατήρησης τῆς κοινότητας, εἶναι ἡ πρώτη ἀπαραίτητη προϋπόθεση τοῦ πολιτισμοῦ... Εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαῖο νὰ πεισθοῦμε πὼς ὁ ἰδεαλισμὸς (ἐννοοῦμε μὲ αὐτὸ ἀποκλειστικὰ τὴν ἰκανότητα πού ἔχει τὸ ἄτομο νὰ θυσιάζεται γιὰ τὴν κοινότητα, γιὰ τοὺς ὁμοίους του) δὲν εἶναι μιὰ ἀμελητέα ἐκδήλωση τοῦ συναισθήματος, ἀλλὰ ἀντίθετα εἶναι στὴν πραγματικότητα, καὶ θὰ εἶναι πάντα, ἡ πρώτη προϋπόθεση αὐτοῦ πού ὀνομάζουμε ἀνθρώπινος πολιτισμὸς καὶ ἀκόμη πὼς μόνο αὐτὸς δημιούργησε τὴν ἔννοια τοῦ «ἄνθρώπου». (Ὁ Ἄγὼν μου, σελ. 297—298).

Αὐτός ὁ ἰδεαλισμὸς δὲν εἶναι μιὰ ἐξωφυσικὴ ἀξία, ποὺ θὰ θεμελιώνει μιὰ ὀρισμένη ἀνθρώπινη ἰδιομορφικότητα καὶ θὰ διαχώριζε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ ζῶο, ὅσο καὶ ἂν τὸ ὑποστηρίζει μερικὰ ὁ Χίτλερ.

Μερικὰ, γιατί ἂν καὶ δὲν ὑποστηρίζει ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ ἀξία ἐξωφυσικὴ ποὺ θεμελιώνει μιὰ ἀνθρώπινη ἰδιομορφικότητα, συλλαμβάνει αὐτὸν τὸν «ἰδεαλισμὸ» ὡς τὴν πιὸ ὑψηλὴ μορφή ὑπακοῆς τοῦ ζώου στοὺς νόμους τῆς φύσης, μιὰ δύναμη ποὺ μένο ὁ Ἄριος εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀσκήσει.

«Ἄλλὰ καθὼς ὁ ἰδεαλισμὸς δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ τῶν συμφερόντων καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου στὰ συμφέροντα, καὶ ἡ ζ' ἢ τῆς κοινότητας καὶ ἡ κοινότητα μὲ τὴ σειρά της εἶναι ἡ προϋπόθεση γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ὑπάρξουν οἱ ὀργανωμένες μορφές ὄλων τῶν εἰδῶν, ὁ ἰδεαλισμὸς ἀνταποκρίνεται σὲ τελευταία ἀνάλυση σὲ σκοποὺς ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ φύση. Μόνο ὁ ἰδεαλισμὸς ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὸ νὰ ἀναγνωρίσει ἐκούσια τὰ προνόμια τῆς δυνάμης καὶ τῆς ἐνεργητικότητας καὶ τὸν κάνει ἓνα ἀπὸ τὰ ἀπειροελάχιστα στοιχεῖα τῆς τάξης ποὺ δίνει στὸ σύμπαν τὴ μορφή καὶ τὴν ὄψη του» (σελ. 299, ὑπογρ. Mendel).

Ἄλλὰ στὴν προσπάθειά του παρόλα αὐτὰ νὰ διαχωρίσει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ ζῶο ὁ Χίτλερ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ χρησιμοποιήσῃ μιὰ ἀνακρίβεια: «Ὁ ἐγωϊσμὸς εἶναι ἡ κατάσταση τοῦ ζώου ποὺ ζεῖ μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του, ψάχνει γιὰ τροφή κάθε φορὰ ποὺ πεινάει καὶ δὲν ἀγωνίζεται παρὰ γιὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴ ζωὴ του» (σελ. 29).

Ἄνακρίβεια, γιατί ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωση τῶν μυρμηγκιῶν, τῶν μελισσῶν ἢ τῶν ποντικῶν εἶναι ἀναντίρητα πιὸ ἄρμονικὴ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη, μιὰ καὶ κάθε μέλος της δὲ ζεῖ «ἰδεατὰ» παρὰ γιὰ τὴν κοινότητα. Μιὰ ἀπὸ τὶς ὀψεις τῆς ἀνθρώπινης ἰδιομορφικότητας εἶναι πράγματι ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ συγχωνευτεῖ ὀλοκληρωτικὰ

καί μὲ διάρκεια στὴν ομάδα, ἢ ἀδυναμία νὰ διαλύσει τὸ Ἐγὼ του μέσα της χωρὶς νὰ αἰσθανθεῖ στέρηση (Frustration), ὡς τὴν ποῦμε ναρκισσιστική ἀπλουστεύοντας, ποὺ προκαλεῖ μιὰ ἐπιθετικότητα ἀπὸ ἀντίδραση. Εἶναι, ἀκριβῶς μέσα στὶς σύγχρονες δικτατορίες, αὐτὴ ἡ ἐπιθετικότητα ἢ ἀπὸ ἀντίδραση στὴν ὑποταγή, ποὺ πρέπει νὰ κατευθυνθεῖ σὲ ἓνα ἐξωτερικὸ ἀντικείμενο, ποὺ παίζει τὸ ρόλο τοῦ «ἀποδιοπομπαίου τράγου».

Ὁ Freud ἄξια διέκρινε στὸν ἄνθρωπο αὐτὴ τὴ σχεδὸν ἀκατανίκητη τάση γιὰ ἀτομοποίηση καὶ γιὰ ψυχοθυμικὴ αὐτονομία. Ἕνας ἄνθρωπος ἀληθινὰ ὥριμος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔχει ἀπελευθερωθεῖ σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἐξάρτησης ἀπὸ τὶς γονικὲς Imagos καὶ ποὺ κατὰ συνέπεια δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ τὶς προβάλει σὲ σύγχρονες προσωπικότητες, ποὺ τὶς κάνει θεοὺς, ἀρχηγούς ἢ πατέρες. Ὁ θαυμασμὸς γιὰ τοὺς μεγάλους ἄνδρες τοῦ παρελθόντος ἢ τοῦ παρόντος, γιὰ τοὺς Ἡρώες δὲν πρέπει νὰ θεμελιώνεται στὴν λατρεία ἢ στὸ φόβο. Θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς, προεκτείνοντας τὴ σκέψη τοῦ Freud, πὼς αὐτὴ ἡ ψυχοθυμικὴ αὐτορύθμιση (ῆ) θὰ ἔπρεπε νὰ καταλήγει σὲ κοινωνικὲς μορφὲς αὐτορύθμισης ὄχι μὲ τὴν ἔννοια τῆς προσωπικῆς αὐτορύθμισης τοῦ καθενός, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια πὼς ὁ καθένας θὰ κατέχει μέσα στὴν κοινωνικὴ ὀργάνωση ὑπεύθυνες θέσεις (πολιτικὲς, οἰκονομικὲς, συνδικαλιστικὲς ἢ πολιτισμικὲς κλπ.). Ἡ ἀποκέντρωση τῶν δυνάμεων θὰ ἦταν παράλληλα ἀναγκαία.

Θὰ θέλαμε, γιὰ νὰ διευκρινίσουμε σωστὰ τὰ πράγματα, νὰ μεταφέρουμε ἐδῶ δύο κομμάτια στὰ ὁποῖα ὁ Freud μιᾶ γιὰ μιὰ ὀρισμένη ἀνθρώπινη ιδιομορφικότητα σὲ σχέση μὲ τὸ ζῶο, ποὺ βασιζέται σὲ αὐτὴ τὴν τάση γιὰ ἀτομοποίηση.

«Γιατί τ' ἀδέρφια μας τὰ ζῶα δὲ μᾶς δίνουν τὸ θέαμα κανενὸς παρόμοιου πολιτιστικοῦ ἀγώνα ; Δυστυχῶς δὲν τὸ ξέρουμε. Εἶναι πιθανὸ μερικὰ ἀπὸ αὐτά, ὅπως οἱ μέλισσες, τὰ μυρμήγκια, οἱ τερμίτες, νὰ ἀγωνίστηκαν χιλιετηρίδες γιὰ νὰ φτάσουν σὲ αὐτοὺς τοὺς διοι-

κητικούς θεσμούς, σέ αὐτὸν τὸν καταμερισμὸ λειτουργιῶν, σέ αὐτὸν τὸν περιορισμὸ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας ποὺ θαυμάζουμε σέ αὐτὰ σήμερα. Ἄλλὰ τὸ βαθύτερο αἶσθημά μας, ποὺ σέ καμιά ἀπὸ αὐτὲς τὶς δημοκρατίες τῶν ζώων, σέ κανένα ἀπὸ τοὺς διάφορους ρόλους ποὺ εἶναι μοιρασμένοι στὰ ὑποκείμενά τους δὲ θὰ τὸ θεωρήσουμε ἱκανοποιημένο, εἶναι χαρακτηριστικὸ σημεῖο τῆς παρούσας κατάστασής μας» (Das Unbehagen in der Kultur, σελ. 44).

Καὶ ἀκόμη : «Δὲ φαίνεται δυνατὸ νὰ μπορούμε νὰ ὀδηγήσουμε τὸν ἄνθρωπο μὲ ὁποιοδήποτε μέσο στὸ νὰ ἀνταλλάξει τὴ φύση του μὲ τὴ φύση ἑνὸς τερμίτη· θὰ ἔχει πάντα τὴν τάση νὰ ὑπερασπίζει τὸ δικαίωμά του γιὰ ἀτομικὴ ἐλευθερία ἐνάντια στὴ θέληση τῆς μάζας. Ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀγώνων τῆς ἀνθρωπότητας γίνεται μὲ ἕνα μοναδικὸ σκοπὸ : νὰ βρεθεῖ μιὰ κατάλληλη ἰσοροπία, δηλ. τέτοια ποὺ νὰ ἐξασφαλίζει τὴν εὐτυχία ὅλων, ἀνάμεσα στὶς διεκδικήσεις τοῦ ἀτόμου καὶ τὶς πολιτιστικὲς ἀπαιτήσεις τοῦ συνόλου, καὶ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ προβλήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξαρτᾶται ἡ τύχη τῆς ἀνθρωπότητας τὸ νὰ μάθουμε ἂν αὐτὴ ἡ ἰσοροπία εἶναι πραγματοποιήσιμη μέσα ἀπὸ μιὰ ὀρισμένη μορφή τοῦ πολιτισμοῦ ἢ ἀντίθετα ἂν αὐτὸ τὸ πρόβλημα εἶναι ἄλυτο» (Unbehagen κλπ., σελ. 25).

IV

Ἡ τρίτη ἄρνηση τοῦ Χίτλερ ἀφορᾷ τὴ δύναμη τοῦ Λόγου στὸν ἄνθρωπο. Λόγος ὅπως τὸν ἐννοοῦμε συνεχῶς σέ αὐτὸ τὸ δοκίμιο, σὰν τὴν ἐξαιρετικὰ ἀναπτυγμένη δυνατότητα στὸν ἄνθρωπο—σέ βαθμὸ ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ σχεδὸν ἰδιόμορφη—νὰ ἀλαφραίνει προοδευτικὰ τὸ βᾶρος τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος πάνω του. Μὲ τὸ ἐσωτερικὸ περιβάλλον ἐννοοῦμε αὐτὸ ποὺ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ περιβάλλον—π.χ. γονεῖς—ἐσωτερικεύτηκε ἀσυνείδητα κατὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία, καὶ μπορεῖ ἀργότερα νὰ βαρύνει πολὺ πάνω στὸ

Ἐγώ, σταματώντας ἢ παραλύοντας τὸ παιχνίδι τῶν λειτουργιῶν του, ἐμποδίζοντας τὴν φυσιολογικὴ ὥριμαση : βάρος, ἐνόχληση ἢ παράλυση ποὺ ἡ δύναμη τοῦ Λόγου στὸν ἄνθρωπο μπορεῖ σήμερα, σὲ ἓνα ὀρισμένο ἀριθμὸ περιπτώσεων, νὰ ἀλαφρώνει χάρη στὶς ψυχαναλυτικὲς μεθόδους.

Ἀλλὰ νομίζουμε ἐπίσης, ἅς τὸ ἐπαναλάβουμε, πὼς τὸ Ἄλογο εἶναι ἓνα ἀκατανίκητο συστατικὸ τοῦ ἀνθρώπου· πὼς συνδέεται μὲ τὴν σωματικὴ ἰδιομορφικότητά του, ποὺ τὸν κάνει νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ φυσικοὺς προστάτες, ποὺ ἡ ἐξιδανικευμένη ἢ προσβλημένη εἰκόνα τους, ἀφοῦ ἐσωτερικευτεῖ στὸ ἀσυνείδητο, γίνεται μερικὰ ἀπρόσιτη σὲ κάθε μεταγενέστερο ὀρθολογισμό· εἰκόνες ποὺ γίνονται ἔτσι *Images* καὶ ποὺ μὲ τὴν προβολὴ μποροῦν νὰ πάρουν διάφορες μορφές ἔκφρασης στὸν ἐξωτερικὸ κόσμο (π.χ. θρησκεία).

Ἡ τρέλα δὲ δημιουργεῖται στὸ ἄτομο ἀπὸ τὸν παρατηρητὴ ποὺ τὴν ὀνομάζει (ὅπως περίεργα ὑποστηρίζουν ὀρισμένοι Γάλλοι ψυχαναλυτές). Τρελὸ εἶναι τὸ ἄτομο στὸ ὁποῖο ἡ ὥριμαση τοῦ Λόγου διακόπηκε.

Λόγος καὶ συνειδητοποίηση συνδέονται. Μὲ δυὸ λόγια ὁ Λόγος ἀντιστοιχεῖ στὴν ἐξουσία τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὴ φύση. Αὐτὴ τὴν ἐξουσία τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὴ φύση ὁ Χίτλερ ἀπλούστατα τὴν ἀρνεῖται : «Ἐπιχειρώντας νὰ ἐπαναστατήσῃ ἐνάντια στὴν ἀκαμπτὴ λογικὴ τῆς φύσης ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται σὲ σύγκρουση μὲ τὶς ἀρχές, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες ὀφείλει τὴν ὕπαρξή του σὰν ἄνθρωπος. Ἐτσι δρώντας ἐνάντια στὴ θέληση τῆς φύσης, ἐτοιμάζει τὴν ἴδια του τὴν καταστροφὴ (...). Στὴν πραγματικότητά ὁ ἄνθρωπος δὲν κυριαρχεῖ τῇ φύση σὲ κανένα σημεῖο (...). Δὲν κυριαρχεῖ πάνω στὴ φύση, κατόρθωσε μονάχα (...) χάρη στὴ γνώση ὀρισμένων νόμων καὶ μονωμένων φυσικῶν μυστηρίων νὰ γίνῃ κύριος ἐκείνων τῶν ὄντων ποὺ δὲν ἔχουν αὐτὲς τὶς γνώσεις... (Ἐγὼ Ἄγων μου, σελ. 206).

Οί επιθέσεις ενάντια στον πολιτισμό και στις πνευματικές ικανότητες του ανθρώπου είναι πολλές μέσα στο "Ο Άγών μου, έξομοιωμένες κάθε φορά με μιὰ αναπηρία ή μάλλον μιὰ διαφθορά τῆς φυσικῆς κατάστασης τῶν πραγμάτων.

«Ένα κράτος που θεμελιώνεται στις φυλετικές διακρίσεις πρέπει νὰ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι ἓνας ἄνθρωπος, πού ἡ ἐπιστημονικὴ του παιδεία εἶναι στοιχειώδης, ἀλλὰ πού εἶναι ὑγιῆς στὸ σῶμα, τίμιος καὶ σταθερὸς στὸ χαρακτήρα, πού τοῦ ἀρέσει νὰ παίρνει ἀποφάσεις, πού εἶναι προικισμένος με δύναμη θέλησης, εἶναι πολὺ πιὸ χρήσιμο μέλος στὴν ἐθνικὴ κοινότητα, ἀπὸ ἓναν ἀνάπηρο, ὅποιες καὶ ἂν εἶναι οἱ πνευματικὲς του χάρες... Ένα γαγγραινιασμένο σῶμα κατὰ κανένα τρόπο δὲ γίνεται ὠραιότερο ἀπὸ τὴ λάμψη τοῦ πνεύματος καὶ ἀκόμη θὰ ἦταν ἄδικο τὸ νὰ δώσεις τὴν πιὸ πλήρη πνευματικὴ διαμόρφωση σὲ κακογεννημένους ἢ ἀκρωτηριασμένους ἀνθρώπους, πού ἡ ἔλλειψη ἐνεργητικότητας καὶ χαρακτήρα θὰ τοὺς ἔκανε ἄτομα ἀναποφάσιστα καὶ δειλά» (σελ. 407).

"Ἄνθρωπος εἶναι αὐτός, πού ἡ φύση τὸν ἔκανε δυνατὸ καὶ ὑγιῆ. Ἄφοῦ ἡ φύση σημάδεψε με ἓνα ὀρισμένο σῆμα τοὺς ἀνάπηρους καὶ τοὺς φιλάσθενους, θὰ ἦταν ἄδικο νὰ τοὺς θεωροῦμε ἴσους με τοὺς ἄλλους. Ἡ μόνη δικαιοσύνη, ἡ μόνη ἀξία προέρχεται ἀπὸ τὴ φύση.

«Οἱ πολιτιστικὲς καὶ δημιουργικὲς ικανότητες τοῦ Ἄριου δὲν πηγάζουν ἀπὸ τὰ πνευματικὰ του χαρίσματα. Διαφορετικὰ θὰ μποροῦσε νὰ δρᾷ μόνο σὰν καταστροφῆς, ποτὲ σὰν ὀργανωτῆς (ὑπογρ. Mendel). Γιατὶ ὁ βασικὸς ὅρος κάθε ὀργάνωσης εἶναι ὅτι τὸ ἄτομο παραιτεῖται ἀπὸ τὸ νὰ προτάσσει τὴν προσωπικὴ του γνώμη καὶ τὰ προσωπικὰ του συμφέροντα καὶ τὰ θυσιάζει πρὸς ὄφελος τῆς κοινότητας.

V

Μιά τέτοια ἰδεολογία πρέπει νὰ μᾶς κάνει νὰ διερωτηθοῦμε τί ἐννοοῦμε μὲ τὴν ἀνθρώπινη ἰδιομορφικότητα καί, ἀπλούστατα, τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος γιὰ μᾶς. Καί αὐτὸ γιὰ πολλοὺς λόγους.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα ἐπειδὴ μιὰ ἰδεολογία δὲν εἶναι ὅπως φαίνεται νὰ πιστεύουν ὀρισμένοι διανοούμενοι ἓνα καθαρὸ παιχνίδι τοῦ πνεύματος : Ἄργα ἢ γρήγορα καταλήγει σὲ μιὰ πράξη. Ὁ Χίτλερ, ἀπλῶς, μὲ τὴν ἀδιατάραχτη λογικὴ τοῦ παρανοιακοῦ, ἐφάρμοσε στὴν πραγματικότητα τὴν ἰδεολογία του ὡς τὶς ἀκραῖες συνέπειές της (6). Ἐξάλλου δὲν εἶναι ἀνώφελο βέβαια γιὰ ἓνα πνεῦμα, ποὺ θέλει τὸν ὀρθολογισμό, νὰ προσπαθήσει νὰ διευκρινίσει τὶς ἰδεολογικὲς βάσεις, ποὺ πάνω τους στηρίζεται. Ἀλλιῶς, μπρὸς στοὺς σύγχρονους μηδενισμοὺς, ποὺ στὴ σημερινὴ ἐποχὴ τῶν ἐκρηκτικῶν μεταβολῶν παίρνουν καί θὰ παίρνουν μορφὲς πολὺ διάφορες, διακινδυνεύει ἢ νὰ ἐξαπατηθεῖ ἀφελῶς ἢ νὰ περιοριστεῖ σὲ μιὰ στάση καθαρὰ ἀμυντική· στάση «ὑπεράσπισης τοῦ ἀνθρώπου» ποὺ τελικὰ θὰ περιοριζόταν ὀριστικὰ σὲ συναισθηματικὲς ἐπιδερμικὲς ἀντιδράσεις.

Φαίνεται πῶς ὑπάρχουν ὀρισμένες συμφωνίες ἀνάμεσα στὴ χιτλερική ἰδεολογία καί στὴ λογικὴ τοῦ βιομηχανικοῦ πολιτισμοῦ, αὐτὸ ποὺ στὸ δοκίμιο τοῦτο ὀνομάζουμε «τεχνολογικὸ ἰδανικό». Δὲ θέλουμε νὰ μιλήσουμε τόσο γι' αὐτὴ τὴν ἰδεολογία ὡς ἔκφραση τῶν ἀσυνείδητων συγκρούσεων ποὺ ἀντιδροῦν στὸν ἀσυγχρονισμό, ἀλλὰ γιὰ τὸ ἀπλὸ γεγονός πῶς ὁ βιομηχανικὸς πολιτισμὸς στηρίζεται στὸ σύνολό του στὴν ἔννοια τῆς ἀποδοτικότητας, ἔννοια τελικὰ πολὺ κοντινὴ μὲ τὸ περίφημο ἐκεῖνο «δίκαιο τοῦ ἰσχυρότερου» ποὺ ἐκθειάστηκε ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦ Ὁ Ἄ γ ὡ ν μ ο υ (7). Σὲ μιὰ τέτοια συσχέτιση ἀποδοτικότητας μὲ τὴν ἀπουσία ἑνὸς ἰδεολογικοῦ ἀντίβαρου ἀξιολόγησης τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀναπόφευκτο νὰ ταυτίσουμε τὸ κράτος μὲ μιὰ μηχανὴ καί τοὺς πολῖτες — ὑποκείμενα μὲ ἀπλὰ ἀνταλλακτικά. Ἡ κινητήρια εἰκόνα τοῦ πολιτισμοῦ μας εἶναι ἡ Μη-

χανή, και τὸ ἄτομο, μὲ τὴν ποινὴ τοῦ νὰ μὴ μπορέσει νὰ γευτεῖ τὰ προϊόντα τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ διαστρεβλώσει, δηλ. νὰ ἐξαρθρώσει τὸ Ἐγὼ του στὶς διαστάσεις τοῦ μηχανισμοῦ ἢ τοῦ κομματιοῦ, τοῦ ἀπλοῦ στοιχείου ποὺ ἀπαιτοῦν ἀπὸ αὐτὸ νὰ γίνεῖ. Ἀρκεῖ νὰ δεῖ κανεὶς τὴν τύχη ποὺ ἐπιφυλάσσει ἡ κοινωνία μας στοὺς «μὴ παραγωγικούς», π.χ. τοὺς γέρους καὶ τοὺς ἀνάπηρους.

Στὴν πραγματικότητα ἐπανερχόμαστε συνεχῶς στὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρώπινης ἰδιομορφικότητας ἢ μὴ — ἰδιομορφικότητας.

Πράγματι ἡ αὐτὴ ἢ ἰδιομορφικότητα δὲν ὑπάρχει — ὅπως τὸ διαβεβαιώνει ὁ Χίτλερ —, ὅποτε τὸ γεγονός ὅτι δὲ μεταχειριζόμαστε τὸν ἄνθρωπο ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ μεταχειριστοῦμε ἕνα ζῶο (ὑποδουλώνοντάς το ἢ σκοτώνοντάς το ἀνάλογα μὲ τὸ συμφέρον μας) εἶναι συνάρτηση ἑνὸς ἐντελῶς ἀυθαίρετου a priori συνδεμένου μὲ ὀρισμένες μορφές πολιτισμοῦ ἐντελῶς ἐφήμερες καὶ ὄχι μὲ μιὰ βιοψυχικὴ ἐγκαθιδρυμένη πραγματικότητα. Σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσι, αὐτὴ ἢ «ὑπεράσπιση τοῦ ἀνθρώπου» δὲν εἶναι παρὰ μιὰ μάχη τῆς ὀπισθοφυλακῆς, προορισμένη νὰ ἀποτύχει, ὅ,τι καὶ νὰ γίνεῖ, ὅπως κάθε τι ποὺ δὲ συνδέεται μὲ τὴν πραγματικότητα, μὲ τὸ δεσμὸ τῆς ἀνάγκης. Ἡ ἀξία ποὺ δίνεται στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲ μπορεῖ νὰ συνδέεται μόνο μὲ μιὰ πράξη θέλησης ἢ μὲ ἕναν εὐσεβῆ πόθο. Ἄλλωστε, ἂν ἦταν ἔτσι, φαίνεται ἀναμφίβολο ὅτι ἡ ἀνθρωπότητα θὰ βιάδιζε ἀναγκαστικὰ πρὸς μορφές κοινωνίας συγκεντρωτικές, ὑπερκεντρικές, ἱεροεξεταστικές, ἀστυνομικές, καὶ αὐστηρὰ μηδενιστικές σὲ σχέση μὲ τὸ ἄτομο (δηλ. θεωρώντας το μόνο σὰν ἕνα μέσο ἐν ὄψει ἑνὸς ξένου πρὸς αὐτὸ σκοποῦ). Τότε, μετὰ ἀπὸ τόσες ἀναταραχές, οἱ ἀνθρώπινες κοινωνίες θὰ ἔφταναν τὴν ἁρμονικὴ ἡρεμία ὀρισμένων κοινωνιῶν ζώων, ὅπως αὐτὲς τῶν μελισσῶν, τῶν μυρμηγκιῶν ἢ τῶν τερμιτῶν. Ἐν πάσει περιπτώσει δὲ φαίνεται νὰ εἶναι τέτοια ἢ σκέψη τοῦ Freud ὅταν λέει : «Δὲ φαίνεται δυνατὸ νὰ μποροῦμε νὰ ὀδηγήσουμε τὸν ἄνθρωπο μὲ ὁποιοδήποτε μέσο στὸ νὰ ἀνταλλάξει τὴ φύση του μὲ τὴ φύση ἑνὸς τερμίτη : θὰ ἔχει πάντα

τὴν τάση νὰ ὑπερασπίζει τὸ δικαίωμά του γιὰ προσωπικὴ ἐλευθερία ἐνάντια στὴ θέληση τῆς μάζας».

Ἡ, ἀντίθετα, ἡ ἀνθρώπινη ἰδιομορφικότητα ὑπάρχει ἔξω ἀπὸ κάθε θρησκευτικὴ, πνευματικὴ ἢ νεοϊδεαλιστικὴ θεώρηση, ὅποτε γίνεται ἀπαραίτητος ὁ καθορισμὸς τῶν χαρακτηριστικῶν, ὥστε νὰ στηρίξουμε ἐπὶ τέλους τὸν ἀνθρωπισμὸ πάνω σὲ ὀρθολογικὲς βάσεις.

Ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις ὀρισμένοι σημερινοὶ ὑποστηρικτὲς μιᾶς μηδενιστικῆς ἰδεολογίας σὲ κάνουν νὰ σκέφτεσαι πιστοὺς ποὺ ἔχασαν τὴν πίστη τους. Φαίνεται σὰν ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἦταν συνδεμένη γι' αὐτοὺς μὲ τὴν ὕπαρξη ἑνὸς θεοῦ, ποὺ θὰ εἶχε φτιάξει τὸν ἀνθρώπο «κατ' εἰκόνα» του. Ἄν ὁ θεὸς εἶναι ἓνα τίποτε, τότε καὶ ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἓνα τίποτε. Μὲ τὴν τόσο διαδομένη ἀντίληψη στὴν τέχνη ἢ τὴ σύγχρονη σκέψη φτάνει κανεὶς σὲ ἓνα εἶδος «Ἀνθρώπος - Ρευστό», ταυτόχρονα ἀπὼν καὶ ἀποδιοργανωμένος. Μιὰ τέτοια στάση μᾶς φαίνεται συνδεμένη, πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι στὴν πίστη, μὲ μιὰ ἐξέγερση ἐνάντια στὴν εἰκόνα ἑνὸς Πατέρα βιωμένου σὲ ἓνα προγεννητικὸ φῶς. Ὁ πατρικὸς φαλλὸς, ὑποκείμενος ἔτσι σὲ μιὰ ἐντονη ἀσυνείδητη ἐπιθετικότητα, γίνεται ἓνα «κακὸ πρᾶγμα», μὴ ἐσωτερικευμένο. Μὲ τὴν ἀπουσία μιᾶς ταύτισης μὲ τὸν πατέρα ὁ γιὸς δὲν εἶναι πιά τίποτε, ἀφοῦ ἡ ὠρίμασή του, ἡ ψυχοθυμικὴ ἀνάπτυξή του καὶ τελικὰ ἡ αὐτονομία του, βιώνονται σὰν ὑποκλειμένες ἀπὸ τὸν πατέρα σὲ αὐτὴ τὴ σχέση τῆς ἐπιθετικῆς ἀνταγωνιστικότητος, ἀ λ λ ἄ κ α ἰ θ α υ μ α σ μ ο ὕ κ α ἰ ἄ γ ἄ π η ς, ποὺ ὀνομάζεται οἰδιπόδειο σύμπλεγμα. Τελικὰ ἡ εἰκόνα τοῦ «Ἀνθρώπος-Ρευστό», εἰκόνα μηδενιστικὴ ἑνὸς ἀνθρώπου ταυτόχρονα ἀπόντος καὶ ἀποδιοργανωμένου, παραπέμπει μὲ κάθε ἀκρίβεια στὴν εἰκόνα ἑνὸς πατέρα, ἀντικείμενου ἐπίθεσης, ὅπως μπορεῖ νὰ ἐμφανίζεται αὐτὴ στὸ ἀσυνείδητο ἑνὸς γιοῦ ποὺ ἡ ἐπιθετικότητά του ἀναχαιτίζει κάθε δυνατότητα ταύτισης. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἐφαρμόστηκε καλύτερα τὸ ρητό : Τέτοιος πατέρας, τέτοιος γιός.

Φαίνεται ότι ή ψυχανάλυση μπορεί έπαρκώς νά συνεισφέρει στο νά τεθεϊ τό πρόβλημα τής ανθρώπινης ιδιομορφικότητας σέ ένα επίπεδο καθαρά έπιστημονικό. Πράγματι, μόνο αύτή μᾶς έπιτρέπει νά ξεφύγουμε από τό δίλημμα : "Η ό άνθρωπος έχει ψυχή, δημιουργημένη κατ' εικόνα του θεοῦ, ή, για τους όπαδούς ενός «μηχανιστικοῦ» υλισμοῦ, ό άνθρωπος δέν είναι παρὰ ένα ζῶο πιό έξελιγμένο. Στην πρώτη περίπτωση τό τίμημα είναι διπλό : κατ' άρχήν μιὰ άναχαίτιση τής ώρίμασης ενός όρισμένου τμήματος του 'Εγώ και οί μοιραίες νευρωτικές του συνέπειες· έπειτα, ό σημαντικός κίνδυνος, πού συνίσταται στο νά συνδέσει κανείς όλη τήν «άνθρωπιά» του με μιὰ αύταπάτη : δέν ύπάρχει χειρότερος μηδενιστής από τον μυστικό, που άφοῦ έξάρτησε τά πάντα από τό θεό, έχασε τήν πίστη του. Στη δεύτερη περίπτωση, άνθρωπισμός έν όνόματι τίνος;—και όσο δυσφημισμένος και άν είναι ό όρος είναι φανερό τί καλύπτει : τό σεβασμό του άλλου έπειδή σεβόμαστε τον έαυτό μας.

Σέ μιὰ υλιστική ψυχαναλυτική αντίληψη — πού βασικά είναι ή αντίληψη του Freud— μολονότι μετά τό 1920 έμφανίστηκαν σέ αυτόν όρισμένες άπόψεις κάπως μη όρθολογικές—ό άνθρωπος έμφανίζεται σά ζῶο, βέβαια, αλλά σαν ένα ζῶο διαφορετικό. Αύτή ή διαφορά μπορεί, κατὰ τή γνώμη μας, νά χρησιμεύσει για νά θεμελιώσουμε τήν ανθρώπινη ιδιομορφικότητα πάνω σέ έπιστημονικές βάσεις.

Τά στοιχεία αύτής τής διαφορᾶς τά δείξαμε έπαρκώς στο πρώτο μέρος αυτού του δοκιμίου. Είπαμε τή σημασία πού άποδίνουμε στη σωματική ανθρώπινη ιδιομορφικότητα και στο πρωτογενές ναρκισσιστικό τραῦμα, πού προέρχεται από αύτή. Αύτή όμως ή διαπίστωση δέ θα μᾶς όδηγοῦσε πουθενά, άν δέν παίρναμε ύπόψη μας ψυχαναλυτικά δεδομένα. Πράγματι τό νά μιλάς, όπως τό κάναμε, για πρωτογενές ναρκισσιστικό τραῦμα συνδεμένο με αύτή τήν ιδιομορφικότητα ή για ύπερβολική ένταση τής Libido, πού φέρνει μαζί της τό φαινόμενο τής άγωνίας, είναι ψυχανάλυση. Άκολουθοῦμε έξάλ-

λου τὴν ἀρχὴ τῆς διαμόρφωσης τοῦ ψυχικοῦ συστήματος, σύμφωνα μὲ βιολογικὰ πρότυπα, μὲ σκοπὸ νὰ προστατέψουμε ἓνα «αἴσθημα ἐνότητας»—ἓνα «προἔγώ», ἂν θέλουμε—ναρκισσιστικὰ τραυματισμένο καὶ σὲ κάθε στιγμή ἕτοιμο νὰ καταστραφεῖ ἀπὸ τὴν ἀγωνία.

Σὲ μιὰ εἰδικὴ σωματικὴ κατάσταση ἀνταποκρίνονται (8) εἰδικές διαδικασίες καὶ γι' αὐτό, δὲν εἶναι ἀπλῶς «ἐγκεφαλικές», ὅπως στὸ ζῶο, ἀλλὰμποροῦν νὰ ὀνομαστοῦν «ψυχικές». Τὸ γεγονός πῶς τὸ «συνεχὲς αἴσθημα ὕπαρξης» καὶ τὸ «αἴσθημα ἐνότητας» δὲνμποροῦν νὰ ἐπιβιώσουν καὶ νὰ ἀναπτυχθοῦν τοὺς πρῶτους μῆνες τῆς ζωῆς παρὰ μὲ τὴ βοήθεια τῆς αὐταπάτης ἔχει φυσικὰ πάρα πολλές συνέπειες. Ἀλλὰ ὁ βασικὸς παράγοντας ποὺ ἐπιτρέπει τὴ διαφύλαξη τοῦ Ἐγὼ καὶ τὴ ρύθμιση τῶν ὑπερβολικῶν τάσεων καὶ τῆς ἀγωνίας, εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μας, ἡ σύνδεση ποὺ γίνεται ἀνάμεσα στὶς «ἀναπαραστάσεις τῶν πραγμάτων» ἀπὸ τὴ μιά, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὰ ἐνεργειακὰ φορτία τῆς Libido καὶ τοῦ ἄγχους. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ σύνδεση, ἀπὸ αὐτὲς τὶς συνδέσεις ὅλο τὸ ψυχικὸ σύστημα θὰ μπορέσει νὰ διαμορφωθεῖ σύμφωνα μὲ τὸ φυσιολογικὸ καὶ βιολογικὸ πρότυπο τῆς δράσης τῶν ἀνταγωνισμῶν. Τὸ βασικὸ στοιχεῖο θὰ εἶναι ἡ ἀπώθηση, συγκροτητικὴ τοῦ Ἀσυνείδητου. Τὸ Ἐγὼ καλύτερα προστατευμένο ἔτσι ἀπέναντι στὸ ἄγχος, θὰ μπορέσει μερικὰ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἄμυνά του μέσο τῆς φαντασίωσης : «Ἐτσι μπῆκε μιὰ νέα ἀρχὴ νοητικῆς δραστηριότητος : νὰ μὴν ἀναπαριστάνουμε πιά αὐτὸ ποὺ εἶναι εὐχάριστο, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ εἶναι πραγματικὸ, ἀκόμη καὶ ἂν ἡ πραγματικότητα εἶναι δυσάρεστη» (9). Κατ' ἀρχὴν θὰ ἀπωθηθεῖ τὸ σύνολο τῶν σχέσεων ποὺ συνδέουν τὸ ὑποκείμενο μὲ τὸ πρῶτο ἀντικείμενό του, τὴ μητέρα. Ἐτσι δημιουργοῦνται οἱ μητρικὲς Imagos. Ὅρισαν τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν Imagos ποὺ δὲν εἶναι γιὰ μᾶς ἀόριστα συσσωρευτικὰ προϊόντα, ἀλλὰ μορφὲς ἀκριβεῖς καὶ διαφοροποιημένες — μορφὲς ἐσωτερικὲς καὶ ἀσυνείδητες, ποὺ σὲ κάθε ἄνθρωπο ἔχουν ταυτόχρονα συλλογικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ ἀτομικὲς ἰδιομορφίες, ἀληθινὲς μορφὲς ἀόρατες ποὺ αἰωροῦνται πάνω ἀπὸ

τούς πολιτισμούς και τις κοινωνίες και που αποτελούν το κοινό βάθος που πάνω του διαμορφώνεται ή συλλογική ψυχή.

Ίσως να μην επιμείναμε αρκετά πάνω σε ένα στοιχείο ιδιόμορφο, τουλάχιστο από ποσοτική άποψη, την επιθετικότητα. Το άγχος των πρώτων μηνών της ζωής συνδεόταν με το υπερβολικό συγκινησιακό βάρος και ήταν υπεύθυνο για το πρωτογενές ναρκισσιστικό τραῦμα. Η επιθετικότητα, που με την εμφάνιση του κόσμου των αντικειμένων διαδέχεται την αγωνία, θα προκληθεί από κάθε ναρκισσιστική στέρηση του 'Εγώ: Αύτη ή στέρηση είναι που προκαλεί μιὰ φαντασιωτική επίθεση του 'Εγώ έναντια στο αντικείμενο. Είναι εύνοητο λοιπόν ότι όσο λιγότερο επιτυγχάνεται ή ωρίμαση του ναρκισσισμού, τόσο πιο επιθετικό θα είναι το υποκείμενο. Το πιο σημαντικό στοιχείο ίσως του ατομικού και συλλογικού γίνεσθαι βασίζεται στη μοίρα αυτής της επιθετικότητας που περικλείει τόση ένοχη απέναντι στις γονικές Imagos. Αναφορικά με τα πολιτισμικά φαινόμενα, ένας σημαντικός ρόλος παίζεται από το μέρος εκείνο της επιθετικότητας, που το υποκείμενο αναστρέφει έναντια στον έαυτό του, το μαζοχισμό. Αναμφίβολα ή ανθρωπότητα δε θα μπορούσε να επιβιώσει, αν όλη ή ανθρώπινη επιθετικότητα κατευθυνόνταν προς τον έξωτερικό κόσμο. Αύτος ο μαζοχισμός παρέχει μιὰ ενεργητική διέξοδο στην επιθετικότητα — τάση ελάχιστα πλαστική και ελάχιστα μετουσιώσιμη —, και ταυτόχρονα άπαλύνει ως ένα σημείο το αίσθημα ένοχής του υποκειμένου. Αν προσθέσουμε το γεγονός πως ο μαζοχισμός είναι πάντα συνυφασμένος με έντονο έρωτισμό, καταλαβαίνουμε πως είναι μιὰ θεμελιώδης ανθρώπινη σταθερά και πως είναι πολύ δύσκολο να περιοριστεί σε «λογικές» διαστάσεις κατά τη διάρκεια μιᾶς ψυχολογικής θεραπείας.

VI

Ξεκινώντας από ένα βιολογικό γεγονός, την αισθητηριοκινητική άσυμπτωτικότητα, θα μπορούσαμε να περιγράψουμε μιὰ σειρά μη-

χανισμῶν ἀπαραίτητων γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ διαρθρωμένων κατὰ κάποιον τρόπο γύρω ἀπὸ τὸ Ἐγὼ—ἀρχὴ ταυτόχρονα ναρκισσιστικὴ καὶ συνθετικὴ—γιὰ νὰ τὸ προστατέψουν. Ἡ διαφύλαξη αὐτοῦ τοῦ Ἐγὼ εἶναι ἡ μόνη πιθανότητα ἐπιβίωσης αὐτῆς τῆς εὐθραστης καὶ ἄοπλης στὸ βιοψυχολογικὸ ἐπίπεδο ἀνθρωπότητας. Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη ἐξυπακούει ὅτι ὑπάρχει μιὰ διπλὴ ἐπιδεξιότητα χαρακτηριστικὴ τῆς ζωῆς σὲ ὅλα τὰ ἔμψυχα ὄντα : ἐπιθυμία ἐπιβίωσης καὶ ἰκανότητα δημιουργίας τῶν μηχανισμῶν προσαρμογῆς στὴν πραγματικότητα.

Ἀκριβῶς ἓνας ἀπὸ τοὺς τομεῖς ἔρευνας τῆς σύγχρονης βιολογίας εἶναι ἡ κατάδειξη, ὅχι μόνον σὲ ὁλόκληρο τὸ ζῶο ἀλλὰ σὲ κυτταρικὸ ἐπίπεδο, τῆς ἀντίδρασης προσαρμογῆς στὴν πραγματικότητα : ἀγῶνας ἐνάντια στὸν ἐπιτιθέμενο καὶ καταγραφή στὴ μνήμη, κωδικοποίηση τῶν δεδομένων αὐτοῦ τοῦ ἀγῶνα.

Ἡ θέση ποὺ ἐκθέσαμε πάνω στὴν κοινωνιο-πολιτισμικὴ μεταβίβαση τῶν συνειδητῶν καὶ ἀσυνειδητῶν κατακτήσεων, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀπορύγουμε τὴν δίκαιη κριτικὴ τῶν βιολόγων, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ ἀντιδράσεις προσαρμογῆς στὴν πραγματικότητα δὲν μεταβιβάζονται κληρονομικὰ, οἱ γενετικὲς μεταλλάξεις γίνονται ἐντελῶς ἄσχετα μὲ τὴν ἔξωτερικὴ πραγματικότητα καὶ ἡ φυσικὴ ἐπιλογή ἐξαλείφει δευτερογενῶς τὰ λιγότερα βιώσιμα ὑποκείμενα. Στὸν ἄνθρωπο, μέσα ἀπὸ τὸ παιχνίδι τῆς κοινωνιο-πολιτισμικῆς μεταβίβασης οἱ ἀντιδράσεις στὴν πραγματικότητα μποροῦν νὰ μεταβιβασθοῦν πέρα ἀπὸ κάθε γενετικὴ μεταβολή.

Ἡ δύναμη τοῦ ὀρθολογισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὴ φύση—σὲ τελευταία ἀνάλυση δηλαδή, ἡ ἰκανότητά του στὸ νὰ ἐλαφρύνει τὸ βᾶρος τοῦ περιβάλλοντος, ἔξωτερικοῦ ἢ ἐσωτερικοῦ—μοιάζει νὰ σχετίζεται συγχρόνως καὶ μὲ αὐτὸ τὸ βασικὸ δεδομένο τῆς ζωσας ὕλης (προσαρμοστικὴ ἀντίδραση στὴν πραγματικότητα) καὶ μὲ τὴ διαδικασία τῆς κοινωνιο-πολιτισμικῆς μεταβίβασης. Ἡ ἀπομνημονευμέ-

νη συντήρηση τῶν ἐπιτυχῶν ἐνεργειῶν, ἡ ἐπιλογή τῶν ἐμπειριῶν κλπ., φαίνεται ὅτι ἀρκοῦν γιὰ νὰ καταλάβουμε πῶς μέσα στοὺς αἰῶνες ἡ αὐτόνομη ἀνάπτυξη ἑνὸς ἐπιστημονικοῦ ὀρθολογισμοῦ — οἱ ἀνακαλύψεις ποὺ ἀναγκαστικὰ εἰσέρχονται ἢ μιὰ μέσα στὴν ἄλλη— ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ συχνότητα ταυτόχρονων ἀνακαλύψεων σὲ μιὰ δεδομένη ἐποχὴ μπόρεσε νὰ δημιουργήσει π.χ. τὸν βιομηχανικὸ πολιτισμὸ, ποὺ μέσα του ζοῦμε.

Νομίζουμε ἀκόμη πῶς αὐτὲς οἱ προσαρμοστικὲς ἀντιδράσεις στὴν πραγματικότητα δὲν μπόρεσαν ἀληθινὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν — δὲ λέμε : νὰ γεννηθοῦν—στὸν ἄνθρωπο παρὰ ὅταν ἡ ἐσωτερικέωση τῆς εἰκόνας τοῦ πατέρα — βασικὴ λειτουργικὴ τελείωση τῆς ψυχῆς — ἐπέτρεψε στὸ ὑποκείμενο νὰ κρατήσῃ μεγαλύτερη ἀπόσταση καὶ μεγαλύτερη αὐτονομία πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ καὶ τὰ ἐσωτερικὰ του ἀντικείμενα, βασικά, σὲ αὐτὸ τὸ στάδιο, τὶς μητρικὲς *Imagos*.

Ἄλλὰ ὑπάρχει στὸν ἄνθρωπο—τὸ ἴδιο ἰδιόμορφος μὲ τὴν ὀρθολογικὴ δύναμή του πάνω στὴ φύση—ἓνας ἀμείωτος ἀνορθολογισμὸς, ποὺ ὀφείλεται στὸ μακρὺ πέρασμά του ἀπὸ τὴν παιδικὴ κατάσταση καὶ τὶς φαντασιώσεις ποὺ ἔζησε τότε καὶ ποὺ ἀφοροῦσαν τὶς γονικὲς εἰκόνες.

Ἡ ἐπιταχυμένη ἀνάπτυξη τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἐδῶ καὶ 20 ἢ 30 αἰῶνες—τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὴ φύση—νομίζουμε πῶς στὸ ἀσυνείδητο συνδυάστηκε μὲ τὴν πατρικὴ *Imago*.

Ἡ χρονικὴ διαδοχὴ τῶν ἐμπειριῶν ποὺ βιώθηκαν ἀπὸ τὸ παιδί, ἀρχικὰ μαζί μὲ τὴ μητέρα του—οἱ πιὸ ἀρχαϊκὲς ἀπὸ τὶς φαντασιώσεις—ἔπειτα μὲ τὸν πατέρα του, θὰ ἦταν ὑπεύθυνες γι' αὐτὸ τὸ φαινόμενο. Ἡ ἐπανάληψη, διατήρηση καὶ μεταβίβαση αὐτῶν τῶν ἐμπειριῶν, θὰ ἔδιναν σὲ αὐτὲς τὶς φαντασιώσεις, ποὺ στηρίζονται καὶ στὴ μητέρα (ποὺ ἡ *Imago* τῆς θὰ ἦταν φορέας τοῦ ἀνορθολογισμοῦ) καὶ στὸν πατέρα (ποὺ ἡ *Imago* του θὰ ἦταν παραδηλωτικὴ

τοῦ ὀρθολογισμοῦ) μιὰ ἐξαιρετική μυστικιστική δύναμη, ποὺ θὰ ἔπειθε π.χ. τὴ γυναίκα πὼς εἶναι ἀδύναμη νὰ φτάσει τὰ ἴδια πνευματικὰ ἐπιτεύγματα μὲ τὸν ἄντρα καὶ θὰ φόρτιζε τὴν πνευματικὴ ἐργασία της μὲ μιὰ ἰδιάζουσα ἐνοχὴ, πηγὴ στέρησης.

Γιὰ τὸ Ἄσυνειδητο θὰ ὑπῆρχαν ἀξίες ποὺ θὰ ὀνομάζονταν «φυσικὲς» ποὺ ἤδη ὑπάρχουν στὸ ζωικὸ στάδιο : Θέληση γιὰ ζωὴ, αὐθαίρετη χρησιμοποίησις τῆς δυνάμεως. Αὐτὲς οἱ «φυσικὲς ἀξίες» θὰ ἦταν ψευδαισθητικὰ συνδεμένες μὲ τὴ διπλὴ μητρικὴ Imago.

Οἱ καθαυτὸ ἀνθρώπινες ἀξίες, ὅπως τὸ Δίκαιο ἢ ὁ Λόγος, θὰ περνοῦσαν στὸ Ἄσυνειδητο σὰν ἀξίες ἐξωφυσικὲς, συνδεμένες μὲ τὴ διπλὴ πατρικὴ Imago.

Πρόκειται φυσικὰ γιὰ φαντασιώσεις ποὺ ἐπιφορτίζουν κατὰ τρόπο ψευδαισθητικὸ καὶ ἀνορθολογικὸ τὴν πραγματικότητα.

Ἐνα στοιχεῖο αὐτῆς τῆς φαντασίωσης θὰ ὀδηγοῦσε στὸ νὰ ζωοποιήσῃ τὴν μητρικὴ εἰκόνα (φύση) καὶ νὰ ὑπερεκτιμήσῃ τὴν πατρικὴ εἰκόνα (πολιτισμός), μὲ τὸ πρόσχημα πὼς π.χ. καὶ γιὰ τὸ ζῶο ὑφίσταται ἤδη σχέση μὲ τὴν μητέρα του ποὺ τὸ τρέφει, ἀλλὰ σχεδὸν ποτὲ μὲ τὸν πατέρα.

Παρόλα αὐτὰ οἱ πρώιμες φαντασιώσεις ποὺ ἀφοροῦν τὴ μητέρα—ἐξιδανίκευσις ἢ ἐπιθετικότητα—καὶ οἱ διαδικασίαι ποὺ ἀφοροῦν αὐτὲς τὲς φαντασιώσεις—ἀπώθησις—δὲν ὑπάρχουν παρὰ μόνον στὸν ἄνθρωπο.

Εἶναι αὐταπάτη νὰ πιστεύουμε πὼς ἓνα ἀπὸ τὰ δύο φύλα στὸ ἀνθρώπινο εἶδος, ἀνήκει περισσότερο στὴν τάξιν τῆς φύσεως καὶ τὸ ἄλλο στὴν τάξιν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐν τούτοις εἶναι αὕτη ἡ αὐταπάτη, μὲ τὲς βαθιὰς ἀσυνειδήτους ρίζας, ἀπὸ ὅπου κατάγεται ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς κοινωνιο-πολιτισμικῶν φαινομένων.

Αὐταπάτη προερχόμενη, ἃς τὸ ἐπαναλάβουμε, ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ πρώτες σχέσεις τοῦ βρέφους καὶ τοῦ παιδιοῦ μὲ τὴν μητέρα

διαδραματίζονται σέ ένα αισθητηριακό και προ-γλωσσικό επίπεδο, ενώ ο πατέρας παίρνει τήν πραγματική του θέση περίπου τή στιγμή τῆς κατάκτησης τῆς λαλιᾶς. Ἡ εἰκόνα τῆς μητέρας μένει λοιπόν συνδεμένη ἀσυνείδητα μέ τις αἰσθήσεις, μέ τή σαρκική ζωή, καί ἡ εἰκόνα τοῦ πατέρα μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς εὐφυΐας καί τῆς λαλιᾶς.

Φαίνεται λοιπόν δυνατό γιά ένα ὀρθολογικό πνεῦμα νά θεμελιώσῃ τήν ἀνθρώπινη ἰδιομορφικότητα ὄχι πιά αὐθαίρετα πάνω σέ μεταφυσικές ἀξίες, ἀλλά πάνω σέ μιᾶ στέρεη βιολογική βάση.

Ἐπιπλέον ἀξιών καθαρά ἀνθρώπινων, οἱ λεγόμενες «ἔξωφυσικές» — τὸ δίκαιο, ἡ λογική, ἡ ἐλευθερία κλπ.— πού ξεφεύγουν ἔτσι ἀπό τήν αὐθαίρεσιν καί μποροῦν νά συνδεθοῦν μέσο μιᾶς ἀπαραίτητης καί συνεχοῦς σειρᾶς διαδικασιῶν καί μηχανισμῶν τόσο ψυχοθυμικῶν ὅσο καί ψυχοκοινωνιολογικῶν μέ ένα ἰδιόμορφο βιολογικό φαινόμενο· ἀνθρώπινη ἰδιομορφικότητα πού ἀφορᾷ ἔτσι καί κατὰ τρόπο ἀδιάσπαστο ένα σύνολο βιοψυχοκοινωνιολογικό. Ἡ παράλειψη αὐτοῦ τοῦ ἰδιόμορφου συνόλου τῶν ἀνθρώπινων ἀναγκῶν καί ἐπιθυμιῶν π.χ. στίς σχέσεις πού διέπουν τὸ ἄτομο καί τήν κοινωνία — παράλειψη πού ὀφείλεται σέ αὐταπάτες καί ἀσυνείδητης προέλευσης φαντασιώσεις — θά εἶναι ὑπεύθυνη γι' αὐτὲς τις ἀληθινὲς κοινωνιολογικὲς ἀρρώστειες, πού εἶναι, ἀνάμεσα σέ ἄλλες, οἱ πόλεμοι, οἱ διωγμοί, οἱ δικτατορίες. Κάθε θεμελιώδης ἀνθρώπινη ἐπιθυμία πού βρίσκεται σέ στέρηση, γίνεται πηγὴ ἐπιθετικότητας, τήν ὁποία ἀπαραίτητα πρέπει αὐτὸς πού διοικεῖ νά στρέφει πάνω σέ θύματα πού θά ὑποδείξει ὁ ἴδιος, ἀληθινούς «ἀποδιοπομπαίους τράγους». Ἡ δύναμη αὐτοῦ πού διοικεῖ ὀφείλεται στὸ ὅτι ὑπείσέρχεται καί ἐκμεταλλεύεται γιά λογαριασμό του τοὺς ἀσυνείδητους φόβους καί τήν ἀσυνείδητη ἐνοχὴ τῶν ἀνθρώπων μπρὸς στίς παιδιστικὲς γονικὲς Imagos.

Ὅπως δείχνει καί ἡ ψυχαναλυτικὴ κλινικὴ πείρα, κάθε καταφυγὴ πρὸς ένα ἔξωτερικό πρόσωπο (θρησκευτικό ἢ λαϊκό) συντηρεῖ καί ἐπιφορτίζει τήν φαντασιωτικὴ αὐταπάτη καί τήν ἐνοχὴ. Αὐτὸ δὲν σημαίνει καθόλου πὼς ἡ ταύτιση τοῦ παιδιοῦ μέ τὸν πατέρα δὲν

εἶναι ἀπαραίτητη. Εἶναι σχεδὸν ζωτικὴ καὶ χωρὶς αὐτὴν δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ψυχοθυμικὴ ὠρίμανση. Αὐτὸ ποὺ ἐννοοῦμε ἀφορᾷ τὴν προέκταση τῆς παιδικῆς κατάστασης τῆς ἐξάρτησης καὶ τῆς ὑποταγῆς πρὸς ἓνα ἐξωτερικὸ ἀντικείμενο πατρικοῦ τύπου — θρησκευτικὸ ἢ λαϊκὸ —, προέκταση ποὺ θὰ εἶχε τὴν ἐννοια μιᾶς ἀπόπειρας ἀρχαϊκῆς ἀμυνας σὲ σχέση μετὰ τὴν ἐνοχή, ἢ ὁποῖα συνδέεται μετὰ τὸν φαντασιωτικὸ φόνο τοῦ πατέρα, καὶ ἴσως ἐνάντια στὸν ἀσυνείδητο φόβο μιᾶς Μητέρας — Φύσης.

Βλέπουμε ἐδῶ πόσο ὁ ὀρθολογισμὸς καὶ ὁ ἀνορθολογισμὸς εἶναι ἀδιάσπαστα συνδεμένοι μέσα στὸν ἄνθρωπο (10). Ὁ ὀρθολογισμὸς πρέπει νὰ δεχτεῖ νὰ συνυπάρξει μετὰ ἓναν ἀνορθολογισμὸ ἀπαραίτητο στὸν ἄνθρωπο, συνύπαρξη ποὺ αὐτὴ τὴ στιγμή μοιάζει νὰ ἀπειλεῖται ἐντονα ἀπὸ τὴν ἀνοδο μιᾶς ἰδεολογίας μετὰ ἀνορθολογικὴ βάση, ποὺ ὁ καταφανὴς σκοπὸς της εἶναι νὰ μάχεται τὸν ὀρθολογισμὸ, προτείνοντας λύσεις περὶ μοιάζουν ἐλάχιστα διαφορετικὲς ἀπὸ αὐτὲς ποὺ ἐκφράζονται στὸ Ὁ Ἄγών μου — δηλαδὴ ἔνωση μετὰ τὴ Μητέρα — Φύση γιὰ νὰ καταστρέψουν τὸν Πατέρα. Κατασκευή ποὺ στηρίζεται σὲ μιὰ ἀσυνείδητη καὶ μὴ πραγματικὴ ἑξομοίωση τῆς μητέρας καὶ τῆς φύσης ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, τοῦ πατέρα καὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Φαίνεται πὼς ὁ προαιώνιος ἀγώνας τῆς ἀνθρωπότητος ἐνάντια στὴν ἐξωτερικὴ πραγματικότητα μετὰ μόνον σκοπὸ τὴν ἐπιβίωση, περνᾷ σήμερον σὲ δεύτερον πλάνον, ἀφοῦ ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος δὲν προέρχεται πιά ἀπὸ ἔξω ἀλλὰ ἀπὸ μέσα· ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἀγωνίζεται μετὰ δυστυχία, μετὰ σύγχυση καὶ συχνὰ μετὰ ἀπελπισία μετὰ τὰ φανταστικὰ προϊόντα τοῦ Ἀσυνείδητου, προϊόντα ποὺ καθὼς προέρχονται ἀπὸ ἀντιδράσεις στὶς ἐπιστημονικὲς καὶ τεχνολογικὲς ἀναστατώσεις, εἰσάγουν καὶ αὐτὰ κοινωνικοπολιτικὲς ἀναστατώσεις.

VII

Οἱ θέσεις τοῦ Χίτλερ στὸ Ὁ Ἄγών μου μᾶς φαίνονται λοιπὸν ὅτι ὑποβαστάζονται καὶ οἱ τρεῖς ἀπὸ τὴν ἴδια ἐπιθετικὴ φαντασίωση ποὺ κατευθύνεται ἐνάντια στὸν πατέρα.

Αὐτὸς ὁ «νόμος τῆς φύσης» ποὺ θὰ ἦταν ὁ μόνος ἀληθινὸς εἶναι μιὰ ἄρνηση τῆς ὑπαρξῆς ἑνὸς ἄλλου νόμου, ποὺ μπορούμε νὰ ὀνομάσουμε «ἔξω — φυσικὸ» καὶ ποὺ τὰ στοιχεῖα του προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐξιδανικευμένη εἰκόνα ἑνὸς πατέρα δίκαιου, δυνατοῦ, καλόγνωμου καὶ ἐλεύθερου.

Αὐτὰ ἰσχύουν καὶ γιὰ τὴ θέση σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ἀτομοποίηση ἀντιστοιχεῖ στὴ ζωικὴ κατάσταση. Ἡ ἐννοια τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας δὲν προέρχεται καθόλου ἀπὸ μιὰ ὁποιαδήποτε φιλοσοφία ἢ θρησκεία, ἀλλὰ πηγάζει ἄμεσα ἀπὸ τὴ σχέση μὲ τὴν ἐξιδανικευμένη εἰκόνα τοῦ πατέρα. Ὁ καλύτερος ὀρισμὸς τοῦ πατέρα, τὸν ὁποῖο μπορεῖ ἀσυνείδητα νὰ φαντασιώσῃ ὁ γιὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ δὲν φοβᾶται τὴ μητέρα, ποὺ δὲν ὑφίσταται τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀρχέγονης φαντασιωτικῆς παντοδυναμίας τῶν μητρικῶν εἰκόνων, αὐτὸς ποὺ εἶναι ἐλεύθερος. Ἡ ἐννοια τῆς ἐλευθερίας δὲν προέρχεται ἀπὸ καμιά βιωμένη πραγματικότητα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τοῦ παιδιοῦ νὰ ἀπελευθερωθεῖ ἀπὸ τὴ μητέρα. Ἄν χρειαζόταν νὰ πρέπει κανεὶς νὰ ἔχει ἕνα πατέρα δίκαιο καὶ δυνατὸ γιὰ νὰ ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι ἐλεύθερος, τὸ θέμα τῆς ἐλευθερίας δὲν θὰ ἦταν ἔτσι παγκόσμια διαδομένο. Εἶναι αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία νὰ γίνῃ κανεὶς πιὸ ἐλεύθερος σὲ σχέση μὲ τὴ μητέρα, ποὺ δημιούργησε τὴν εἰκόνα τοῦ πατέρα στὴν ψυχὴ, καὶ ὄχι τὸ ἀντίστροφο.

Τέλος ἡ τρίτη θέση τοῦ Χίτλερ ἀναφορικὰ μὲ τὴν θεμελιώδη ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου σὲ σχέση μὲ τὴν παντοδύναμη Φύση, ἀντιστοιχεῖ ὅμοια στὴν ἴδια διαδικασία ἄρνησης τῆς πατρικῆς ἐξουσίας, στὸ μέτρο ποὺ ὁ ὀρθολογισμὸς — διαρκὲς ἀντικείμενο μίσους τοῦ Χίτλερ — ἐνσαρκώνεται γιὰ τὸ Ἄσυνείδητο στὴν εἰκόνα τοῦ πατέρα.

Ὁ πατέρας σὲ τελευταία ἀνάλυση εἶναι ἡ πραγμάτωση, ἡ μορφοποίηση τοῦ ὄνειρου τῆς ἀνθρωπότητος νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὶς πιὸ πρωτόγονες ἀγωνίες, τὶς βιωμένες ἀσυνείδητα σὰν προξενημένες ἀπὸ τὴν κακοποιὸ μητρικὴ Imago. Εἶναι ἡ ἀδυναμία τοῦ Χίτλερ νὰ φτάσῃ

σὲ μιὰ ταύτιση μὲ τὸν πατέρα του ποῦ, ὀξύνοντας μὲ ἀπαράδεκτο τρόπο τὴν ὁμοφυλοφιλικὴ ἐπιθυμία ποῦ τὸν ὠθεῖ πρὸς αὐτόν, τὸν κάνει νὰ αἰσθάνεται αὐτὸν τὸν πατέρα σὰ διώκτη. Καθὼς καταδιώκεται ἀπὸ τὴν ὁμοφυλοφιλικὴ ἐπιθυμία του γιὰ τὸν πατέρα, μεσολαμβάνουν οἱ παρανοιακοὶ μηχανισμοὶ τῆς ἄμυνας γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν αὐταπάτη πὼς εἶναι ὁ πατέρας — ἢ τὰ ὑποκατάστατά του — ποῦ τὸν καταδιώκουν. Ἀλλὰ ἐκεῖ ποῦ ἓνας Rousseau⁽¹⁾ γιὰ νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὶς ὁμοφυλοφιλικὲς του ἐπιθυμίες προσπάθησε νὰ συνάψει μιὰ προστατευτικὴ συμφωνία μὲ τὴν «καλὴ» μητρικὴ Imago — μιὰ ἐξιδανικευμένη Μητέρα — Φύση —, ὁ Χίτλερ θὰ προσπαθήσει νὰ συμμαχήσει ἐνάντια στὸν πατέρα μὲ μιὰ Μητέρα — Φύση ἀμείλικτη καὶ σκληρὴ — τὴν Imago τῆς κακῆς Μητέρας.

Ἡ ὑπερφυσικὴ ὄντοτητα ποῦ ἐπικαλεῖται ὁ Χίτλερ στὸ Ὁ Ἄ γ ὼ ν μ ο υ μᾶς κάνει νὰ σκεφτοῦμε ὄχι ἓνα Θεὸ — Πατέρα, Ἑβραῖο ἢ Χριστιανό, ἀλλὰ τὸν Θεὸ Βάαλ ἢ τὸν Ἰεχωβά — «θεὸ τῶν ἡφαιστειῶν, αἰμοβόρο δαίμονα ποῦ πλανᾶται τὴ νύχτα καὶ φοβᾶται τὸ φῶς τῆς ἡμέρας» —, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλάει ὁ Freud στὸ Μ ω ὕ σ ῆ ς κ α ἰ Μ ο ν ο θ ε ῖ σ μ ὁ ς· μορφὴ ὑπερφυσικὴ ἐπαναγωγικῆς ὑφῆς ποῦ μετέχει γιὰ μᾶς ταυτόχρονα στὴν Imago τῆς «κακῆς Μητέρας» καὶ στὴν Imago τοῦ εὐνουχιστῆ πατέρα. Αὐτὸς «ὁ αἰμοβόρος δαίμονας ποῦ πλανᾶται τὴ νύχτα» εἶναι ἀκριβῶς τὸ «Nacht und Nebel» — Νύχτα καὶ Ὁμίχλη — ποῦ εἶναι ὁ τίτλος ἑνὸς ἀπὸ τὰ πιὸ ἀμείλικτα χιτλερικὰ κείμενα, ποῦ ὁδήγησαν στὶς μαζικὲς ἐξοντώσεις.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Ἔχουμε συνειδητοποιήσει ὅτι γράφοντας αὐτὲς τὶς γραμμὲς θεωροῦμε ὅτι ἡ ἀσυνείδητη ψυχικὴ ζωὴ ἐπηρεάζεται ἐν μέρει ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ μᾶς δοσμένης ἐποχῆς καὶ πὼς φαινόμενα ἀντιδραστικὰ σὲ αὐτὴ τὴ μορφὴ πολιτισμοῦ παράγονται στὸ Ἄσυνείδητο. Φαινόμενα ἀντιδραστικὰ, ἀσυνείδητα, ποῦ καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια θὰ ἐπηρεάσουν τὸν πολιτισμὸ αὐτό.
2. Θὰ μπορούσε νὰ κάνει κανεὶς μιὰ μεγάλη μελέτη πάνω στὶς «ψυχικὲς ἐπιδημίες» ποῦ παράχθηκαν μέσα στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας: Ἱερὰ ἐξέταση, «διώξεις τῶν μαγισσῶν» κλπ.
3. Εἶναι ἓνα φαινόμενο φανερὰ τῆς ἴδιας τάξης μὲ αὐτὸ ποῦ ὑπαινίσσεται ὁ Freud ὅταν γράφει: «Εἶναι πάντοτε δυνατό νὰ συνδέεται μὲ δεσμοὺς ἀγά-

- πης μιά μεγαλύτερη μάζα ανθρώπων με μόνο τόν όρο ότι θα μείνουν απ' έξω μερικοί για να δέχονται τὰ χτυπήματα (...). Δέν ήταν τò έργο μιās άκατανόητης σύμπτωσης τò ότι οί Γερμανοί επικαλέστηκαν τόν άντισημιτισμό για να πραγματοποιήσουν πιό ολοκληρωμένα τò όνειρό τους για παγκόσμια κυριαρχία» (Das Unbehagen in der Kultur, γραμμένο στα 1929).
4. «Κάθε έξουσία είναι κακή όταν μένει άνεξέλεγκτη» έγραψε ο Λαιν.
 5. Πού προφανώς δέν είναι μιá άπομόνωση, μιá διακοπή επικοινωνίας με τούς άλλους άνθρώπους. 'Ο Ροβινσών Κροϋσος δέν είναι ένα ιδανικό. Τò ιδανικό θα ήταν σχέσεις μεταξύ άνθρώπων σε ένα επίπεδο ισότητας, χωρίς επανάληψη τών σχέσεων γονέων - παιδιών. Καί οί δυό τάσεις ένυπάρχουν στον άνθρωπο. Τò να ένωθεί με άλλους άνθρώπους και τò να άναπτυχθεί σαν άτομο.
 6. Δέν υπάρχει άμφιβολία για όποιον επιδόθηκε στην κατανόηση της ψυχολογίας του Χίτλερ, πώς άν μπορούσε να πάρει μαζί του στο θάνατο, τò Μάη του 1945, τήν άνθρωπότητα θα τò είχε κάνει. Τά τεχνικά μέσα του έλειπαν.
 7. Δίκαιο του Ισχυρότερου, πού στην πραγματικότητα μέχρι σήμερα ήταν πάντοτε δίκαιο πού καθόριζε τίς διακρατικές σχέσεις. Δέν υπάρχει ούτε διεθνές δικαστήριο, ούτε «habeas corpus» πού να προστατεύει σε αυτό τò πεδίο τούς «μικρούς» ενάντια στους «μεγάλους». Οί «μικροί» για να επιζήσουν μπορούν μόνο να παίξουν τò ρόλο τών άνταγωνιστών άνάμεσα στους «μεγάλους».
 8. «Άνταποκρίνονται» για άλλη μιá φορά, έπειδή είναι δυνατή ή άναπόκριση λόγω του ύψηλου βαθμού άνάπτυξης του νευρικού συστήματος και του έγκεφάλου στα άνώτερα άνθρωποειδή, και της ύπαρξης ήδη σε αυτά της άναπαράστασης πραγμάτων άπομνημονευμένων, αίσθητηριακής προέλευσης.
 9. Freud, Formulations concernant les deux principes du fonctionnement mental, σελ. 3.
 10. 'Η φαντασιωτική ζωή, ή Τέχνη κάτω από όλες της τίς μορφές, έχει σαν προορισμό να έξασφαλίσει στον άνθρωπο τò μερίδιο της άνορθολογικής τροφής πού χωρίς αυτή δέν μπορεί να ζήσει. Άλλοιώς αυτή ή άνάγκη του άναγκαστικά θα πάρει επικίνδυνες μορφές.
 11. 'Ο Rousseau ταυτίζεται με τήν Imago τής «καλής» Μητέρας, και ο Χίτλερ με τήν Imago τής «κακής» Μητέρας. 'Ο Rousseau παρεμβάλλει άνάμεσα στο 'Εγώ του και σε αυτή τήν Imago έναν «πατέρα» με τή μορφή μιās διαδικασίας λογοτεχνικής μετουσίωσης. 'Ο Χίτλερ παρεμβάλλει αυτό πού όνομάσαμε «όμοφυλοφιλική μετέγχυση». Καί στον ένα και στον άλλο ο πατέρας με τόν όποιο δέν μπόρεσαν να ταυτιστούν και πού ή εικόνα του έχει άτελώς άποθηθεί, επανέρχεται, σαν έπακόλουθο τής όμοφυλοφιλικής έπιθυμίας προς αυτόν, με τή μορφή ένός διώκτη (οί «έχθροί» στον Rousseau, ο «Έβραϊός» στον Χίτλερ). Αυτή ή έπιθυμία είναι για τò άσυνείδητο 'Εγώ σαν ένα ναρκισσιστικό τραύμα, από όπου πηγάζει μιá έπιθετικότητα πού άναστρέφεται ενάντια στον έαυτό του (ήθικος μαζοχισμός) στον Rousseau, και στρέφεται προς τὰ έξω στον Hitler, προς τὰ όντα εκείνα στα όποια προβάλλεται ή πατρική Imago.